

Negatieve en positieve theologie

Emanuel Rutten

Men denkt vaak dat ik negatief sta tegenover de negatieve theologie. Niets is echter minder waar. De negatieve theologie heeft haar plaats en haar recht. De negatieve theologie vraagt terecht aandacht voor de bovenredelijke en onzegbare aspecten van God. Wij kunnen het wezen van God nooit vanuit ons redevermogen volledig doorgronden. De negatieve theologie wijst er daarom steeds op dat wij ieder redelijk spreken over God voortdurend onder kritiek moeten stellen. Ieder al te naïef godsbeeld dient gewantwoord te worden. De uiteindelijke aard van God is en blijft voor ons een groot subliem mysterie.

De *positieve* theologie tracht juist ook vanuit ons verstand het bestaan en de belangrijkste kenmerken van God op het spoor te komen. Nu kunnen er zelfs vanuit de positieve theologie argumenten gegeven worden voor het negatief-theologische beginsel dat God ons voorstellingsvermogen te boven gaat. In mijn dissertatie gaf ik ooit een argument dat ik ontleen aan inzichten van David Hume. In zijn *A Treatise of Human Nature* stelt hij dat alles wat wij ons kunnen voorstellen mogelijk is. Zo is het bestaan van een gouden berg mogelijk omdat het bestaan ervan door ons voorstelbaar is. En in zijn *Dialogues Concerning Natural Religion* voegt hij daaraan toe dat als wij ons iets kunnen voorstellen, het niet bestaan daarvan door ons ook voorstelbaar is. Zo kunnen wij ons inderdaad voorstellen dat er geen gouden bergen zijn.

Beide principes impliceren nu dat God door ons niet voorstelbaar is. Want als God voorstelbaar zou zijn, dan zou op grond van het tweede principe een werkelijkheid zonder God ook voorstelbaar zijn. Uit het eerste principe volgt dan dat een werkelijkheid zonder God mogelijk is, wat in tegenspraak is met Gods absolute soevereiniteit en noodzakelijkheid. Het ultieme wezen van God ontglipt dus ons denken, en dat is precies wat de negatieve theologie ons leert. Gods diepste aard laat zich niet vangen vanuit de rede.

Zelfs de positieve theologie verwijst dus al naar een negatief theologisch denken. Toch dienen negatief theologen niet overmoedig te worden. Negatieve theologie dient om waarlijk negatief te zijn namelijk kritisch te staan tegenover *ieder* Godsbeeld, *inclusief dat van de negatieve theologie zelf*. Zij moet dus op grond van haar eigen kritische houding ook ruimte geven aan het beoefenen van positieve theologie. Zo voorkomt ze dat ze zichzelf verabsoluteert en vervalt in dogmatisch onkritisch denken. Zo voorkomt ze dat ze ten onrechte meent op de plaats van God en de ultieme waarheid te kunnen gaan staan.

Ruimte geven aan positieve theologie leidt bovendien niet tot problemen voor het negatief theologisch denken. Integendeel. Zo kan het fundamentele uitgangspunt van alle negatieve theologie, namelijk dat God radicaal verschilt van de mens en zijn wereld, ook vanuit de positieve theologie prima gemotiveerd worden. De positieve theologie kent immers uitzonderlijk exceptionele en singuliere kwaliteiten toe aan God. Deze toeschrijvingen maken God zo volkomen en zo wezenlijk anders dan alles wat wij ons kunnen voorstellen dat de negatieve theologie inderdaad legitiem verwijst naar God als *het radicaal andere* of *het ultieme mysterie*. Vanuit positief-theologisch gezichtspunt wordt dus eveneens recht gedaan aan de negatief-theologische kernopvatting dat God diepgaand verschilt van al onze menselijke voorstellingen.

Daarnaast sluiten de godsargumenten van de positieve theologie het bedrijven van negatieve theologie helemaal niet uit. Die argumenten laten immers alléén zien *dat* God redelijkerwijs bestaat en bepaalde eigenschappen bezit, zonder dat men daarmee pretendeert het *wat* van God volledig te doorgronden. Er blijft zo dus nog voldoende ruimte over voor mystiek en mysterie omtrent Gods allerdiepste wezen.

Nu spreekt de negatieve theologie over God als *niet-zijnde* om zo Gods radicale alteriteit ten opzichte van de mens te benadrukken. Dat kan echter ook door te zeggen dat alléén God *werkelijk bestaat* en wij niet. En dit lijkt zelfs beter omdat zo terecht benadrukt wordt dat God véél reëler, véél werkelijker is dan wij. Maar dan is de positieve theologie, die zich immers richt op God *als het waarlijk zijnde*, de eigenlijke vertolker van Gods alteriteit. In dat geval is dus de positieve theologie de ware negatieve theologie.

Negatieve en positieve theologie vullen elkaar dus heel goed aan. En inderdaad, juist in de *wisselwerking* tussen beiden is het wezenlijke gelegen. We naderen pas tot de essentie wanneer we denken vanuit de onderlinge *verwevenheid* van negatieve en positieve theologie, zoals Thomas van Aquino in de twaalfde eeuw al leerde. Een eenzijdige verabsolutering van één van beiden is een afgrond voor het denken.

Geloof in God is dan ook redelijk én bovenredelijk tegelijk. Het is bovenredelijk omdat het de natuurlijke maat van de mens overschrijdt. En hierin schuilt haar grote kracht en waarde. Het geloof in God moet de menselijke rede te boven gaan om zowel God als de mens waardig te zijn. Bovenredelijk betekent echter niet hetzelfde als onredelijk. Wil geloof in God niet vervallen in irrationele redeloosheid, dan moet het tevens ons verstand waardig zijn. We mogen de rede dan ook ooit ontkennen. Negatieve en positieve theologie hebben elkaar steeds nodig. In haar bovenredelijkheid zal de theologie redelijk moeten zijn en tegelijkertijd zal niets van wat wij vanuit ons redevermogen geheel kunnen doorzien gelijk aan God zijn.

Negatieve en positieve theologie veronderstellen elkaar dus overal. God is tegelijkertijd een mysterie en een subject van begripsvorming. Helaas zijn er nog altijd negatieve theologen die dit niet zien. Zij kiezen voor een eenzijdige verabsolutering van de negatieve theologie. Het is echter onmogelijk om vanuit een voor elke kritiek onaantastbaar absoluut standpunt uit te dragen dat *niets* van wat wij denken God is.

Niemand kan zich namelijk de absolute waarheid over God toe-eigenen. Door te vertrekken vanuit een verbond tussen negatieve en positieve theologie wordt voorkomen dat men zich kritiekloos opsluit in zijn eigen waarheid. En dit is van groot belang. Want alléén zo wordt het menselijk verlangen naar God gaande gehouden. Door ons nooit eigenaar te wanen van het absolute krijgt ons verlangen ruim baan.